

2

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΟΥ ΘΑ ΤΕΛΕΙΩΝΕ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

Μέχρι το 1914 η Γερμανική αυτοκρατορία είχε γίνει η κυρίαρχη οικονομική δύναμη στην Ευρώπη, με τη χημική βιομηχανία της να ηγείται στην παγκόσμια αγορά. Η Γερμανία είχε τον μεγαλύτερο στρατό στον κόσμο, με ένα ναυτικό που υπολείπταν μόνο του βρετανικού, και επρόκειτο να διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο στη βύθιση της ηπείρου στο χάος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Όμως, και άλλοι παράγοντες διαμόρφωναν την Ευρώπη. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονταν πιέσεις για εκδημοκρατισμό και σοσιαλισμό, εθνικιστικές αξιώσεις, η ανησυχία για τη διάλυση αυτοκρατοριών που είχαν δημιουργηθεί με πολύ κόπο και ο φόβος για τα άλλα έθνη. Η Γερμανία φοβόταν την περικύκλωση από τη Γαλλία και τη Ρωσία· η Ρωσία ανησυχούσε για το ενδεχόμενο γερμανικού ελέγχου στα Βαλκάνια και στην Εγγύς Ανατολή· η Γαλλία, συντετριμμένη από την ήττα της στον

Γαλλοπρωσικό Πόλεμο (1870-1), ένωθε απειλή από την αυξανόμενη δύναμη της Γερμανίας· και η Βρετανία ανησυχούσε ότι θα έχανε την κυρίαρχη θέση της στον κόσμο.

Ο φόβος ώθησε τα έθνη σε έναν πόλεμο που πίστευαν ότι ήταν αναγκαίος και δικαιολογημένος για τη διασφάλιση της ελευθερίας τους. Περίμεναν ότι ο πόλεμος θα τελείωνε μέσα σε λίγους ηρωικούς μήνες και ότι θα έβαζε τέλος σε όλους τους πολέμους. Στην πραγματικότητα, ήταν η αρχή ενός νέου είδους ολοκληρωτικού πολέμου που θα περιλάμβανε την κινητοποίηση των πολιτών στο εσωτερικό των χωρών, ενός πολέμου στον οποίο η τεχνολογία θα αποκτούσε πρωτόγνωρη σημασία και καταστρεπτική δύναμη, και ενός πολέμου που θα οδηγούσε σε ακόμα περισσότερες συγκρούσεις.

ΔΙΟΛΙΣΘΗΣΗ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Τη δεκαετία πριν από το συμβάν που θα άναβε το φιτίλι του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι ιμπεριαλιστικές χώρες της Ευρώπης πάλευαν για ισχύ και τη θέση τους, ανταγωνιζόμενες για το εμπόριο, αγορές και εδάφη αποσκοπώντας στο οικονομικό συμφέρον τους. Ενώ η Γερμανία βρισκόταν σε άνοδο, η Οθωμανική και η Αυστροουγγρική αυτοκρατορία βρίσκονταν σε παρακμή. Η Βρετανία εξακολουθούσε να έχει τον μεγαλύτερο στόλο στον κόσμο· ναυπήγησε το Dreadnought (1906) και άλλα θωρηκτά για να διατηρήσει τη ναυτική της υπεροχή. Άλλα έθνη, ιδιαίτερα η Γερμανία, έσπευδαν να κατασκευάσουν πυροβόλα μεγάλου διαμετρήματος και να αυξήσουν αριθμητικά τις στρατιωτικές τους δυνάμεις, πιστεύοντας ότι αυτά θα λειτουργούσαν ως παράγοντες αποτροπής του πολέμου.

Υπό το φως της κλιμακούμενης κούρσας εξοπλισμών και παλεύοντας με κατακόρυφα αυξανόμενες δαπάνες, ο τσάρος

της Ρωσίας Νικόλαος Β΄ ανέλαβε την πρωτοβουλία για μια ειρηνευτική διάσκεψη στη Χάγη το 1899. Στόχος της διάσκεψης ήταν να γίνει διαπραγμάτευση για τον αφοπλισμό και να αναγκαστούν οι χώρες να επιλύουν τις διεθνείς διαφορές μέσω διαιτησίας αντί πολέμου. Ωστόσο, η Γερμανία άσκησε βέτο στην πρωτοβουλία. Μια δεύτερη ειρηνευτική διάσκεψη, η οποία συγκλήθηκε από τον Αμερικανό Πρόεδρο Θίοντορ Ρούσβελτ το 1907, εισήγαγε μερικούς κανόνες πολέμου, όμως η προσπάθεια να περιοριστούν οι εξοπλισμοί, την οποία η Γερμανία θεώρησε κίνηση των Βρετανών για να περιοριστεί ο γερμανικός στόλος, απορρίφθηκε.

Οι ηγέτες εφυσάσαν ως προς το ενδεχόμενο ενός πολέμου. Πίστευαν ότι μέσω συμβατικών συμμαχιών θα μπορούσαν να διατηρήσουν μια ισορροπία ισχύος και να προστατευτούν από τις συγκρούσεις. Ωστόσο, αυτές ακριβώς οι συμμαχίες ενέπλεξαν την Ευρώπη σε ένα πλέγμα δυνητικά δυσβάσταχτων υποχρεώσεων το οποίο αποτέλεσε μία από τις κύριες αιτίες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΥΡΙΤΙΔΑΠΟΘΗΚΗ

Μέχρι το 1907, οι αυξανόμενες αντιπαλότητες είχαν διαιρέσει τις δυνάμεις σε δύο ομάδες: στη μία πλευρά ήταν η Τριπλή Συμμαχία της Γερμανίας, της Αυστροουγγαρίας και της Ιταλίας, και στην άλλη η Τριπλή Αντάντ με τη Ρωσία, τη Βρετανία και τη Γαλλία. Η αιτία αυτής της διαίρεσης πήγαζε εν μέρει από τον Γαλλοπρωσικό Πόλεμο του 1870-1, ο οποίος είχε καταστήσει τη Γαλλία και τη Γερμανία άσπονδους εχθρούς, και, εν μέρει, από τους ανταγωνισμούς στην περιοχή των Βαλκανίων.

Τα Βαλκάνια, η πολυεθνική νοτιοανατολική χερσόνησος της Ευρώπης, που ήταν κάποτε τμήμα της χριστιανικής ορθό-

δοξης Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (της Βυζαντινής αυτοκρατορίας), βρισκόταν από τον Μεσαίωνα υπό τον έλεγχο της μουσουλμανικής Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στη διάρκεια δύο αιώνων, η Ρωσία είχε σταδιακά επεκταθεί προς τα νότια σε οθωμανικές περιοχές, υποστηρίζοντας τους ορθόδοξους χριστιανούς Σέρβους και υποσχόμενη ότι θα βοηθήσει τη Σερβία σε περίπτωση κρίσης. Η Σερβία και η Ελλάδα είχαν απελευθερωθεί από τον οθωμανικό ζυγό τον 19ο αιώνα και στη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού Πολέμου του 1877-8 η Ρωσία είχε ηγηθεί ενός ανατολικού ορθόδοξου συνασπισμού βαλκανικών κρατών κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τα οποία πολεμούσαν για να τερματιστούν οι διακρίσεις κατά των χριστιανών: η αποστολή τους είχε αποφέρει την ανεξαρτησία του Μαυροβουνίου, της Ρουμανίας και μέρους της Βουλγαρίας.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, η Ρωσία συνέχιζε να υποστηρίζει την ανεξαρτησία των Βαλκανίων και ενοχλήθηκε ιδιαίτερα από την προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, που ανήκε στην Οθωμανική αυτοκρατορία, από τη μεγαλύτερη ανταγωνίστρια της Ρωσίας, την Αυστροουγγαρία, το 1908.

Ο Γερμανός Καγκελάριος και αρχιτέκτονας της ενοποίησης της Γερμανίας, Όττο φον Μπίσμαρκ, περίμενε ότι η Γαλλία θα προσπαθούσε να ανακτήσει την Αλσατία-Λωραίνη, η οποία είχε εκχωρηθεί στη Γερμανία μετά τον Γαλλοπρωσικό Πόλεμο, έτσι συμάχησε με τη Ρωσία και την Αυστροουγγαρία το 1873. Η συμφωνία ήταν βραχύβια λόγω των εντάσεων μεταξύ Ρωσίας και Αυστροουγγαρίας για τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Η αντιπαλοτήτά τους οδήγησε σε μια δεύτερη συμμαχία ανάμεσα στη Γερμανία και στην Αυστροουγγαρία το 1879, στην οποία προσχώρησε και η Ιταλία από το 1882, δημιουργώντας την Τριπλή Συμμαχία, τα μέλη της οποίας υπόσχονταν αμοιβαία στήριξη σε περίπτωση επίθεσης από κάποια άλλη μεγάλη δύναμη. Η ισχυρή Τριπλή Συμμαχία επέσπευσε τη σύναψη μιας αμυντικής Γαλλορωσικής συμμαχίας το 1894.

Το κουβάρι των συνθηκών αμοιβαίας βοήθειας περιπλέχθηκε περαιτέρω από μια αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Γερμανίας τη δεκαετία του 1890, μετά την παραίτηση του καγκελάρου Μπίσμαρκ λόγω διαφωνιών με τον Γερμανό αυτοκράτορα Γουλιέλμο Β'. Η αποχώρηση του Μπίσμαρκ έθεσε την αυτοκρατορία σε μια νέα πορεία, η οποία επηρεάστηκε από την πεποίθηση του Κάιζερ ότι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις συνωμοτούσαν για να περικυκλώσουν τη χώρα του και να σταματήσουν την επέκταση της Γερμανίας. Η αλλοπρόσαλλη νέα πολιτική της Γερμανίας παρακίνησε τη Βρετανία να συμμαχήσει με τις αποικιακές της ανταγωνίστριες, τη Γαλλία (με την Εγκάρδια Συνεννόηση ή Αντάντ το 1904) και τη Ρωσία (το 1907).

Οι αυξανόμενες εντάσεις κλιμακώθηκαν με την έκρηξη των Βαλκανικών Πολέμων του 1912-3. Η Ελλάδα, η Σερβία και η Βουλγαρία, που ήταν ήδη ανεξάρτητες από τον οθωμανικό ζυγό, προσάρτησαν την ελεγχόμενη από τους Οθωμανούς Μακεδονία, με σκοπό να απελευθερώσουν ακόμα περισσότερους σλαβικούς λαούς από την κυριαρχία των Οθωμανών. Οι Σερβοβόσνιοι της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, η οποία βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Αυστροουγγαρίας, αξίωσαν πλέον την ελευθερία να ενωθούν με μια μεγαλύτερη Σερβία.

Αυτό που συνέβη στη συνέχεια το είχε προβλέψει ο Μπίσμαρκ χρόνια νωρίτερα, όταν είχε δηλώσει: «Μια μέρα ο μεγάλος Ευρωπαϊκός Πόλεμος θα προκύψει από κάποια αναθεματισμένη ανοησία στα Βαλκάνια».

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΣΠΙΘΑ

Στις 28 Ιουνίου 1914, ο διάδοχος του θρόνου της Αυστρίας, Αρχιδούκας Φραγκίσκος Φερδινάνδος, δολοφονήθηκε στο

Σαράγεβο, την πρωτεύουσα της Βοσνίας, από έναν Σέρβο εθνικιστική. Ο Αρχιδούκας είχε επισκεφτεί το Σαράγεβο για να επιθεωρήσει τα αυστριακά αυτοκρατορικά στρατεύματα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η οποία είχε προσαρτηθεί από την Αυστρία έξι χρόνια νωρίτερα. Η ημέρα που ο Αρχιδούκας και η σύζυγός του περιόδευαν στην πόλη με ανοιχτό αυτοκίνητο ήταν η γιορτή του Αγίου Βίτου, κατά την οποία οι εθνικά Σέρβοι τιμούν τους Σέρβους μάρτυρες που έπεσαν στη Μάχη του Κοσόβου το 1389 ενάντια στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Μια μυστική εθνικιστική οργάνωση, η Μαύρη Χειρ, που ζητούσε την ανεξαρτησία της Βοσνίας, επέλεξε αυτή την ιδιαίτερη μέρα για να δράσει ενάντια στην αυτοκρατορική Αυστρία. Ένας από τους επαναστάτες έριξε βόμβα στο αυτοκίνητο του Αρχιδούκα, αλλά η βόμβα κύλισε και έπεσε από το πίσω μέρος του αυτοκινήτου αφήνοντας το ζευγάρι αλώβητο. Αργότερα όμως, όταν η αυτοκινητοπομπή πήρε μια λάθος στροφή, ένα άλλο μέλος της οργάνωσης, ο δεκαεννιάχρονος Σερβοβόσνιος Γκαβρίλο Πρίντσιπ, πυροβόλησε και σκότωσε τον Φραγκίσκο Φερδινάνδο και τη σύζυγό του. Η Αυστροουγγαρία κατηγόρησε την κυβέρνηση της Σερβίας για τη δολοφονία και επέδωσε τελεσίγραφο, καλώντας τη Σερβία να καταπνίξει τις αντι-αυστριακές δραστηριότητες. Η Σερβία συμφώνησε με τις περισσότερες από τις απαιτήσεις της Αυστρίας, όμως στις 28 Ιουλίου 1914 η Αυστρία, ενισχυμένη από την άνευ όρων υπόσχεση της Γερμανίας να παράσχει στήριξη σε περίπτωση επέμβασης της Ρωσίας, κήρυξε τον πόλεμο στη Σερβία. Ένα γεγονός που θα μπορούσε να αποτελέσει μια μικρή σύγκρουση γιγαντώθηκε στον Μεγάλο Πόλεμο ως αποτέλεσμα των συνθηκών αμοιβαίας άμυνας.

ΕΝΑΣ ΑΣΤΑΜΑΤΗΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μία ημέρα μετά την κήρυξη του πολέμου, η Αυστρία βομβάρδισε το Βελιγράδι, την πρωτεύουσα της Σερβίας. Η Ρωσία κινητοποίησε τα στρατεύματά της προς υπεράσπιση της Σερβίας.

Ο αυτοκράτορας Γουλιέλμος Β΄, ο οποίος επιζητούσε διακαώς δύναμη και κύρος για τη Γερμανία στα παγκόσμια ζητήματα, δίσταζε τώρα μπροστά στην προοπτική ενός πολέμου σε δύο μέτωπα: ενάντια στη Ρωσία και ενάντια στη σύμμαχό της Γαλλία, την οποία υποστήριζε η Αγγλία. Αντί όμως να προσφέρει αυτονομία στην Αλσατία με αντάλλαγμα να παραμείνει η Γαλλία ουδέτερη, μια κίνηση που θα μπορούσε να είχε περιορίσει τη σύγκρουση, η Γερμανία έστειλε στη Γαλλία τελεσίγραφο απαιτώντας όχι μόνο να παραμείνει η Γαλλία ουδέτερη, αλλά να προσφέρει επίσης ως εγγύηση ουδετερότητας τα στρατηγικά φρούρια της Τουλ και του Βερντέν για τη διάρκεια της ένοπλης σύγκρουσης. Η Γαλλία απάντησε ότι «θα ενεργούσε σύμφωνα με τα συμφέροντά της». Η Αγγλία προσφέρθηκε τότε να κρατήσει τη Γαλλία ουδέτερη σε περίπτωση που η Γερμανία θα υποσχόταν να παραμείνει ουδέτερη έναντι της Γαλλίας και της Ρωσίας· η προσφορά έγινε αντικείμενο παρανόησης στη διάρκεια μιας τηλεφωνικής συνομιλίας ανάμεσα στον Άγγλο υπουργό εξωτερικών και στον Γερμανό πρέσβη στο Λονδίνο, υπονοώντας ότι η Γαλλία θα κρατούσε ουδετερότητα αν η Γερμανία πήγαινε σε πόλεμο μόνο ενάντια στη Ρωσία.

Ελπίζοντας για πόλεμο μόνο σε ένα μέτωπο, ο κάιζερ προσπάθησε να σταματήσει την κινητοποίηση των γερμανικών στρατευμάτων στα δυτικά, προς τη Γαλλία, όμως την 1η Αυγούστου 1914 ο Γερμανός στρατηγός φον Μόλτκε διεμήνυσε στον κάιζερ ότι αν άλλαζαν τα σχέδια, ο στρατός θα κατέληγε ένας «άτακτος όχλος». Την ίδια μέρα τα γερμανικά στρατεύματα διέσχισαν τα σύνορα εισβάλλοντας στο Λουξεμβούργο και η Γερμανία κήρυξε τον πόλεμο στη Ρωσία.

Οι Γερμανοί διοικητές του στρατού ακολουθούσαν ένα στρατιωτικό σχέδιο που υπήρχε από το 1905, το σχέδιο Σλίφεν, προκειμένου να υπερφαλαγγίσουν τα γαλλικά στρατεύματα περικυκλώνοντάς τα μέσω Βελγίου και να καταλάβουν το Παρίσι εντός έξι εβδομάδων, δίνοντας έτσι τέλος στη δυτική απειλή προτού επιστρέψουν για να επιτεθούν στη Ρωσία. Το σχέδιο θεωρούσε ότι η Ρωσία θα αργούσε να κινητοποιήσει τον τεράστιο στρατό της και ότι η Βρετανία δεν θα έστελνε εγκαίρως στρατεύματα για να βοηθήσει τη Γαλλία.

Όταν όμως η Γερμανία επιτέθηκε στο Βέλγιο, μετά την άρνηση του τελευταίου να επιτρέψει την ελεύθερη διέλευση των στρατευμάτων της μέσα από τη χώρα, και κήρυξε τον πόλεμο στη Γαλλία (3 Αυγούστου), η Βρετανία, τηρώντας μια συνθήκη του 1839 με την οποία υποσχόταν να προστατεύσει την ουδετερότητα του Βελγίου, κήρυξε τον πόλεμο στη Γερμανία στις 4 Αυγούστου. Ο αποσβολωμένος Γερμανός καγκελάριος Μπέτμαν-Χόλβεγκ δήλωσε: «Η Μεγάλη Βρετανία θα πολεμήσει για ένα κομμάτι χαρτί;»

Η Ρωσία επίσης εξέπληξε τους Γερμανούς αφού χρειάστηκε μόλις δέκα μέρες για να κινητοποιήσει τα στρατεύματά της, αναγκάζοντας τον Μόλτκε να χωρίσει τον στρατό του και να στείλει στρατεύματα και στα ανατολικά, εκτός από τα δυτικά.

Ο Βρετανός υπουργός εξωτερικών, Σερ Έντουαρντ Γκρέι, βλέποντας ότι σύντομα ο πόλεμος θα κατάπινε την ευρωπαϊκή ήπειρο, σχολίασε: «Τα φώτα σβήνουν σε όλη την Ευρώπη. Δεν θα τα δούμε αναμμένα ξανά στη διάρκεια της ζωής μας».

ΤΑ ΔΥΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ

Καθώς ξεσπούσε ο πόλεμος, ο κόσμος χωρίστηκε σε δύο εχθρικά στρατόπεδα. Η Γερμανία και η Αυστροουγγαρία αποτελούσαν

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΟΥ ΘΑ ΤΕΛΕΙΩΝΕ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

3. Οι στρατιωτικές συμμαχίες στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου (1914-18)

τις Κεντρικές Δυνάμεις. Υπό τους όρους της Τριπλής Συμμαχίας, η Ιταλία ήταν υποχρεωμένη να τις ακολουθήσει μόνο σε αμυντικό πόλεμο και αρχικά επέλεξε να παραμείνει ουδέτερη. Κατά τη διάρκεια της ξέφρενης διπλωματικής κρίσης τον Ιούλιο του 1914, στην οποία η Γερμανία προσπάθησε να αποσταθεροποιήσει τον βρετανικό έλεγχο επί της Ινδίας υποκινώντας εκεί μια εξέγερση, η Οθωμανική αυτοκρατορία (Τουρκία) υπέγραψε ότι θα συνεργαστεί με τις Κεντρικές Δυνάμεις. Οι Οθωμανοί έλεγχαν τα Τουρκικά Στενά και την πρόσβαση στη Μαύρη Θάλασσα, και μπορούσαν δυνητικά να αποκόψουν τη Ρωσία από τους Βρετανούς και τους Γάλλους συμμάχους της και από τις προμήθειες που έρχονταν από τον νότο. Η Βουλγαρία στα Βαλκάνια απολάμβανε παρόμοια στρατηγικά πλεονεκτήματα και συστρατεύτηκε με τις Κεντρικές Δυνάμεις το 1915.

Στην αντίπαλη πλευρά, οι Συμμαχικές Δυνάμεις στην αρχή του πολέμου αποτελούνταν από τα μέλη της Τριπλής Αντάντ – Γαλλία, Βρετανία, Ρωσία και τις αποικίες τους, μαζί με τη Σερβία. Η Ιαπωνία, που ήταν σύμμαχος της Βρετανίας από το 1902, συστρατεύτηκε με τις Συμμαχικές Δυνάμεις τον Αύγουστο του 1914, βοηθώντας στην καταστροφή γερμανικών πλοίων γύρω από την Κίνα και καταλαμβάνοντας γερμανικές περιοχές στην Άπω Ανατολή. Η Ιταλία θα προσχωρούσε στις Συμμαχικές Δυνάμεις τον Απρίλιο του 1915, έχοντας δελεαστεί από διαβεβαιώσεις για αυστροουγγρικά εδάφη κοντά στα σύνορά της. Η Ρουμανία συστρατεύτηκε με τους συμμάχους τον Αύγουστο του 1916. Οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να παραμείνουν ουδέτερες, όμως εισήλθαν στον πόλεμο τον Απρίλιο του 1917 στην πλευρά των Συμμάχων (βλ. σελ.58). Η Ελλάδα προσχώρησε στις Συμμαχικές Δυνάμεις τον Ιούλιο του 1917. Για πρώτη φορά στην Ιστορία η σύγκρουση θα ήταν παγκόσμια, επηρεάζοντας κάθε ήπειρο.